

MVNERA LINGVISTICA ET PHILOGOGICA MICHAELI HASIVK DEDICATA.
EDENDA CURAVERUNT JÓZEF MARCINKIEWICZ ET NORBERT OSTROWSKI

Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Katedra Skandynawistyki i Baltologii, 2001, 273 p., ISBN 83-232-1198-1.
(Poznańskie Studia Bałtystyczne, 1.)

Simboliška, jog pastaraisiais metais net keli užsienio baltistams skirti jubiliejiniai straipsnių rinkiniai pradeda naujas baltistines knygų serijas. Štai 2000 metais išejo žymų vokiečių slavistą ir baltistą Rainerį Eckertą pagerbiantis leidinys *Aspekte Baltistischer Forschung – serijos „Schriften des Instituts für Baltistik der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald“* pirmoji knyga. Tokią tradiciją palaiko ir lenkų baltistikos puoselėtojui profesoriui Michałui Hasiukui dedikuotas straipsnių rinkinys: jis žymi serijos „Poznańskie Studia Bałtystyczne“ pradžią. Kita vertus, kaip matyti iš leidinio parengėjų Józefo Marcinkiewicza bei Norberto Ostrowskio pratarmės, tai ir savo tiškas Poznanės Adomo Mickevičiaus universiteto senosios serijos „Seria Filologii Bałtyckiej“, kuriai priklausė trys svarbios baltistams knygos, išėjusios dar XX a. aštuntojo dešimtmečio antroje pusėje¹, pratęsimas.

Be sveikinančiųjų prof. Hasiuką 70-mečio proga sąrašo, be sudarytos išsamios jo darbų bibliografijos, minėtame straipsnių rinkinyje dar glaustai pristatomi svarbiausi jubiliato gyvenimo, ypač mokslinės veiklos, epizodai (p. XV–XVII, Eugeniusz Rajnik). Šiame apraše iškeltos kelios svarbiausios Hasiuko mokslinių interesų kryptys – lietuvių dialektologija, fonologija bei fonetika, baltų kalbų istorija. Savaime suprantama, parengėjų stengtasi, kad ir didžioji leidinio straipsnių dalis gvidentų būtent tokią, jubiliatui artimą, sričių klausimus. Idėta ir literatūrologinių darbų – juk Michałas Hasiukas, daug pastangų skyrės lituanistikai Lenkijoje, ypač Poznanėje, plėtoti (nuo 1987 metų jis vadovavo Poznanės universiteto Baltų kalbų katedrai), labai parėmė ir literatūriškąjį jos puse.

Labiau įsigilinus į leidinyje publikuotus darbus akivaizdu, jog didžiausią vietą čia užima diachroniniai baltų kalbų tyrimai. Nemaža straipsnių skirta žodžių istorijai – etimologijai, istorinei darybai, istorinei morfologijai.

Dalis etimologijos darbų plėtoja skolinių tyrimus. Lakoniško pavadinimo straipsnyje „Lie. (ž.) *ābrinas*“ (p. 73–79) Vincas Urbutis lietuvių kalbos žodžių istoriją papildo dar keliais išaiškintais skoliniais. Šiekart įtikinamai parodoma, kad žemaičių *ābrinas* ‘stačio medžio indelis su atvožu sviestui ar kt. įsidėti’, i DŽ_{1,4} įtrauktas kaip savas žodis, iš tiesų yra vėlyvas leticizmas, pasiskolintas iš Kuršo pietvakarių kampo latvių šnektų. Beje, probėgsmiai paliesti ir kiti senovinės medinės sviestinės pavadinimai, ypač spėjamas slavizmas *vogōnas*. Idomi yra *ābrinas* ir *vogōnas* semantinė raida. Abiejų žodžių reikšmė smarkokai atskiria nuo skolinimosi šaltinio – latvių ir slavų kalbų žodžių reikšmių; ta. *abra* įprasta reikšmė ‘minkytuvis, duonlovis’, ji nesvetima ir daliai slavų pavyzdžių. Tyrėjo pagrįstai teigama, jog lietuvių skolinių reikšmė nuo ‘minkytuvio, duonlovio’ prie ‘senovinės medinės sviestinės, abrino’ galėjo pereiti arba per tarpinę reikšmę ‘(medinis) dubuo (su antvožu)’, arba tiesiogiai specializuodamasi, plg. lie. *dēžē* ‘skrynia, skrynelė’ ir ‘*ābrinas*’, kildinamą iš br. *ձչակա* bei le. *dzieża* ‘minkytuvis’.

¹ Kolbuszewski (1977), Kudzinowski (1977), Hasiuk (1978).

Remdamasis tam tikrais prūsų tekstu rašybos ypatumais, vieną prūsų kalbos germanizmą nustatė Pietras U. Dinis „Linguistics and Baltic Philology: On EV 469 *Scrundus*, EV 558 *Scrun-dos*“ (p. 131–136). Pasak jo, pr. *scrundus*, *scrundos* ‘žirklės’, pradine reikšme *‘atskilimas, atplyšimas’, atspindi pr. [frund-] ir yra sietinas su v. v. a. *schrunde* ‘jtrūkis, iplýsimas odoje’, *schründic* ‘esantis su jtrūkiais odoje’ (plg. v. v. a. *schrinden* ‘plysti, trūkti, skilti, eižeti’). Kadangi vokiečių vedinių su vadina muoju nuliniu sufikuveiksno objekto, rezultato reikšmė dažniausiai yra glaudžiai susijusi su *nomina actionis* reikšme, toks skolinimas atrodo visai tiketinas. Gal tik dėl prūsų germanizmo īgytos irankio reikšmės neprošal būtų buvę pateikiti kitų paralelių.

Įdomias sásajas su lietuvių kalbos žodžių istorija iškelia Lembito Vabos straipsnis „Is the Finnic *lanko* a Germanic or a Baltic loan?“ (p. 157–160). Nors sprendžiama suomių kalbu žodžio byla, pasiūlyta vedybų giminystės pavadinimo *lanko* ‘vedybų giminaičiai [ir kt.]’ etimologija tiesiogiai priklauso nuo skolinimo šaltinio – lietuvių žodžio – kilmės išaiškinimo. Kario Liukkoneno mėginimus suo. *lanko* sieti su lie. (ž.) *núolanka*, *lankà* ‘nuolankumas, nusizemimas; marčios lenktini vyro giminės’ Vaba laiko semantiškai nepagrįstais. Tiesa, straipsnyje ši atmostojti etimologija atpasakota ne visai korektiškai – prie *nuolanka* tenurodyta reikšmė ‘nuolankumas, nusizemimas, pagarba’; taigi etimologinė sásaja atrodo visiškai nesuprantama, o iš tiesų ją ypač reikėtų kritikuoti dėl pasirinktojo žemaičių vedinio naujumo ir riboto paplitimo. Paties estų mokslininko pasirinktas suomių kalbų skolinimosi šaltinis – lie. *laigonas* – semantiškai ir paplitimo, senumo požiūriu atrodo lyg ir labiau tinkas. Bet, kaip pripažįsta ir darbo autorių, tokiu atveju susiduriamu su fonetiniai sunkumais ir tenka spręsti jau lietuvių žodžio etimologijos, istorinės fonologijos problemas. Apgailestautina, kad Vaba nepasinaudojo Rūtos Buiwydienės monografija *Lietuvių kalbos vedybų giminystės pavadinimai* (1997), kurioje išsamiai pristatyta *laigono* tyrimų istorija, įvertinos pateiktos etimologijos. Buiwydienė pamatuotai pirmenybę teikia siejimui su ide. **leik* - ‘susieti, surišti’, ‘prisiekti, įspareigoti’ šaknies žodžiais. Tačiau veikiausiai kalbininkas būtų galėjęs neskirti tiek daug vietos kitoms menkiau pagrįstoms alternatyvoms. Suomių kalbų žodžio prototipu straipsnyje laikomas lie. **langonas*, kaip spėjama, galėjęs egzistuoti šalia *laigonas*, panašiai kaip ir variantai *aldra* // *audra*; *bengti* // *baigtī*; *tvankas* // *tvaikas*; *strungas* // *strugas*. Tačiau pats sonanto ir balsio, tiksliau gal dvigarsio ir dvibalsio, kaitaliojimasis šaknyje ar priesagoje yra gana problemiškas, ne visiškai aiškus kalbos reiškinys. Iki galio néra aiškus ir pateiktų pavyzdžių ryšys; bent jau dalis jų atspindi skirtingus kalbos dėsninius: *aldra* // *audra* bei kiti panašūs variantai yra kai kurioms tarmėms būdingo *al* // *au* kaitaliojimosi išdava (žr. plačiau Zinkevičius 1966: 164); *bengtī*, susiformavusio vėliau šalia *baigtī*, *beīgtī*, šaknies *n* yra intarpinės kilmės (žr. Urbutis 1981: 100–104); dėl *tvaikas* ir *tvankas* ryšio vieninges nuomonės néra (Urbutis 1981: 102, 26 išnaša) ir pan.² Taigi pasiūlytas suo. *lanko* aiškinimas lieka perdėm hipotetiškas.

Mariolos Walczak-Mikołajczakowos tyrimai („Балтизмы в болгарском языке“, p. 167–173) – tai tolesnis Jūratės Laučiūtės parengto baltizmų žodyno *Словарь балтизмов в славянских языках* (1982) tikslinimas. Panašų darbą jau yra darę kiti mokslininkai, plg. Vinco Urbučio recenzija (Urbutis 1984: 184–191), Aleksandro Anikino pastabas (Anikin 2001: 8–10). Aptariamame straipsnyje pagrįstai abejojama Laučiūtės žodyne minimų devynių bulgarų žodžių galėjimu būti

² Postuluojamiems fonetiniams žodžio kitimams netiktu ir Vytauto Vitkauskio išsamiai ištirtas nosinių balsių keitimų dvibalsiai ar dvigarsiai dėl epentezės reiškinys (Vitkauskas 2001: 120–126).

baltizmais. Tik vienas iš jų – *veinper* – yra neginčijamos baltiškos kilmės, tačiau bulgarų kalbos požiūriu tai rusicizmas. Panašiai ir dalis kitų žodyne minimų žodžių į bulgarų kalbą yra atėję per artimesnes slavų kalbas, o likusieji – veikiausiai tiesiog giminiški, baltų ir slavų bendrą epochą siekia žodžiai.

Iš savų baltų žodžių kilmės tyrimų visų pirmą minėtiną Wojciecho Smoczyńskiego darbas. Straipsniu „Litewskie stógas obok innych refleksów pie. pierwiastków na *-h₂T“ (p. 15–27) jis išplėtoja ankstesniuose darbuose „Indoeuropejskie podstawy słownictwa litewskiego“, „Komentarz laryngalistyczny do wybranych formacji litewskich“ (Smoczyński 2001: 131tt., 252) iškelta mintį dėl lie. *stógas*, tiksliau bl. *stág-a-, kilmės. Jo manymu, šis izoliuotas žodis esas išnykusio veiksmažodžio lie. *stógti, *stóga*, *stógo* ‘nutekėti lašais, sunktis, lašeti’ (turinčio atitikmenų graikių kalboje) vedinys³. Pirmiņė *stógas* reikšmė tuomet būtų ‘nutekamasis (stogo) latakas, stogo nuosvyra lietaus vandeniu nutekėti’, o dabartinė išsvysčiusi metonimiškai. Semantinė pateiktos hipotezės pusė kelia šiek tiek abejonių. Trūktų akivaizdesnių kitų kalbų paralelių. Štai nemažos ide. kalbų dalies pagrindinių stogų įvardijančių žodžių motyvacija vis dėlto susijusi su dengimu: vok. *Dach*, germ. *paka-, lo. *toga*, r., br. *крова* ir kt., dar plg. ir lie. trm. *dañgtis* „stogas“ (LKŽ_{II} 259). Tad patikimesnė atrodytų straipsnyje nepaminėta Vytauto Mažiulio etimologija *Prūsų kalbos etimologiniame žodyne*, kuri grįžta prie ankstesnių bandymų žodį sieti su ide. *(s)teg- ‘dengti’: bl. (dial.) *stágas – fleksijos vedinys iš veiksmažodžio bl. *stág- / stag- ‘dengti’ ← *stag-, egzistavusios šalia veiksmažodžio bl. *steg- ‘dengti’, plg. giminišką pr. *stege* ‘darziné’ < pr. *stēgē ‘apdengimas’ < pr. *stēg-* ‘dengti’ < bl. *steg- ‘t. p.’ etc. (Mažiulis 1997: 157tt.). Be *stogas* etimologijos, Smoczyńskiego straipsnyje aptarta keliolika lietuvių kalbos žodžių, kurie fonologine struktūra atitinka suponuotajį *stág- < *stéh.g-, t. y. *C(C)eh₂T. Apie dalį čia nagrinėjamų žodžių kilmės aiškinimų jau buvo užsiminta ankstesniuose autoriaus darbuose. Tačiau yra ir visai naujų etimologinių sąsajų, kurios nauja medžiaga papildo žymujį vokiečių kalbininkų veikalą *Lexikon der indogermanischen Verben* (žr. Rix 1998).

Gana problemiški Piotro Stalmaszczyno ir Krzysztofo T. Witczako pristatyti žodžių kilmės tyrimai („On two Baltic-Celtic terms for ‘stallion’“, p. 29–32). Kaip galima suprasti iš straipsnio, jie glaudžiai susiję su Lodzės universitete rengiamo naujo lyginamojo etimologinio indoeuropiečių kalbų žodyno projektu. Kalbininkai pateikė dvi naujas baltiškų žodžių, įvardijančių eržilą, žirgą, etimologijas. Teigiama, jog pr. *sweriapis* ‘turnyrinis žirgas’ bei v. sl. **swerjepъ* skolinimo šaltinis yra išnykusios rytių keltų tarmės **swerihaþos* ‘eržilas’, plg. s. air. *serrach* ‘jaunas arklys, kumeliukas’ ir kt. Vis dėlto neįtikima, kad prūsai ši spėjamą keltų žodį būtų pasiskolinę tiesiogiai ir netgi turėję bendrą žodį bl.-sl. **swerjapas*. Veikiausiai, kaip mano daugelis žymijų šių dienų prūsistų, tai prūsų polonizmas. Be to, nei slavų, tuolab baltų kalbose nėra nustatyta nė vieno patikimo skolinimo iš keltų atvejo, nė vienės visiškai įtikinamos išskirtinės baltų keltų izglosos (plg. Dini 2000: 53t., 152t.). Tad vietoj sukurtos sudėtingos ir komplikuotos etimologijos daug priimtinesnis atrodo dar Trautmanno, Vasmerio pasiūlytas le. *świerzepa* ‘kumelė’, če. *sverěp(ec)* ‘lauko piktžolė; veislinis kumelys’ ir kt. siejimas su lenkų kalboje neišlikusiu, bet kitose slavų kalbose paliudytu būdvardžiu, plg. bžn. r. *swerěp* ‘laukinis’, slvn. *srěp* ‘rūstus, atšaurus’ ir kt. Nauja spėjama baltų, keltų, indų-iranėnų etimologinė sąsaja: ryt. bl. **kumelias* ‘kumelys’ (*ku-

³ Beje, neaišku, kodėl atskleidžiama žodžio daryba siekia tik pralietuvių laikus, juk *stogas* yra bendrabaltiškas žodis.

*melias), s. air. meile ‘arklys’ < keltų *melyos, s. i. máryah ‘eržilas’ – taip pat atrodo ginčytina.* Žodis s. i. *márya-* reikšme ‘eržilas’, neva užfiksotas Rigvedoje, yra nurodomas tik senuosiuose XIX amžiaus pabaigos sanskrito žodynuose. Naujuosiuose mokslininkų darbuose ši reikšmė visai nepateikiama (plg. Mayrhofer 1996: 326; Geldner 1951 a: I91.13; 1951 b: IX 97.18). Taigi žodžio tokia reikšme senojoje indų kalboje veikiausiai néra. O spėjamo giminiško s. air. *meile* genetinius ryšius patikimai nustatyti kliudo ne visiškai aiški reikšmę.

Ignaco R. Dankos lotynų kalba parašytas straipsnis „De Balticis ciconiae nominibus“ (p. 1–4), kuriuo parengėjai pradėjo ir tarsi reprezentavo leidinį, yra ryškus indoeuropeistinių tyrimų ideo-logizavimo ir etimologinės literatūros neskaitymo pavyzdys. Darbe pristatoma kai kurių baltų gandro pavadinimų kilmės tyrimų apžvalga. Dažniausiai ribojamasi vien senųjų indoeuropeistikos klasių darbais, o kas baltistų parašyta XX amžiaus antrojoje pusėje – nepasidomėta. Antai nuo Pokorno laikų neva neanalizuotas lie. *gùžas, gužutis* laikomas indoeuropietišku veldiniu, o iš tikrujų, kaip nustatė Vincas Urbutis, yra lietuvių kalbos epochos darinys (plg. *gùžinti* ‘eiti susilenkus, susikūprinus’, *gužinéti* ‘vaikščioti susitraukus, slankioti’, *gùžtis* ‘trauktis į krūvą, riestis’, *gaūžtis* ‘kūprintis, įtraukti kaklą, tūptis’ ir kt.; žr. Urbutis 1981: 33 ir 43 išn.). Nepaminėtos ir kitos Urbučio studijoje *Baltų kalbų garnio pavadinimai* išsamiai išanalizuotos lie. *garnys, gervé* ir pan., la. trm. *guoris* etimologijos (Urbutis 1981: 18, 24t., 32t.), nors jos daug pagrįstesnės nei straipsnyje perpasakotos. Dar keičiau, kad tarsi vienintelė tesvarstoma germaniška žodžio *gandras* kilmė, apie kitas galimybes nekalbama, o pasigilinus į išnašoje (p. 2, 4 išnaša) nurodomą literatūrą, regis, patvirtinančią ši vienintelį kelią, paaiškėja, jog čia pirmenybė teikiama visai kitiems kilmės aiškinimams. Be to, straipsnyje net kelis kartus remiamasi Z. Zinkevičiaus kadai-se iškeltu viešumon lenkų jotvingių žodynėliu, iš čia cituojami neva jotvingių kalbos atitikmenys (*sterkas, gerwe*), nors Wolfgango Schmido gana įtikinamai nustatyta, jog šiame veikalėlyje užfiksuta visai ne jotvingių kalba⁴. Net kiek vėliau išdėstyta Zinkevičiaus nuomonė, kad čia užfiksuti jotvingių (kaip tam tikros baltų genčių sajungos) ir lietuvių, gyvenusių Nauros upės baseine, žodžiai (Zinkevičius 1992: 99–133), neduoda pagrindo taip patikliai ir nekritiskai žvelgti į ši šaltinį. Išimtinai visų pabrėžiama, jog duomenys vertintini labai atsargiai.

Leidinyje yra keletas onomastikai skirtų darbų. Józefas Marcinkiewiczius aptaria suvalkų asmenvardžių priesagos *-ukas* kilmę („The *-uk-* affix in Lithuanian personal names of the Suwałki region“, p. 55–62). Remdamasis vadinamaisiais Falko [publikuotais] girininkijų registru (XVII–XVIII a.) duomenimis, jis teigia, jog minėtoji suvalkų asmenvardžių priesaga yra lietuviška, o ne baltarusiška (pastarają čia įžvelgia nemaža tyrėju). Vis dėlto pateikti faktai neduoda galutinio atsakymo: dalis bažnytiniai lotyniški vardų į lietuvių kalbą atėjo būtent per baltarusių ar lenkų kalbas ir spręsti apie tipišką tam tikrų jų variantų sulietuvinimą esant glaudiems lenkų, lietuvių ir baltarusių ryšiams labai keblu. Kartais trūksta ir tikslumo. Štai teigama, jog kitų lingvistų minimos lenkų tarmių baltarusybės yra „really Lithuanian origin (sic)“ (p. 56, 4 išnaša), nors dalies jų, pvz.: *pacuki* (plg. *pacùkas*), *kančuk* (plg. *kančùkas*), *kindžuk* (plg. *kindziùkas*), lietuviškieji atitikmenys – skoliniai.

Baltų toponimų bei antroponimų adaptacija lenkų, baltarusių ir lietuvių pasienyje nagrinėta Michał Kondratuko straipsnyje „О славянизации балтийских топонимов и антропонимов на

⁴ Žodynėlyje iš tiesų užfiksutas lietuvių, latvių ir vokiečių kalbų mišinys, kuriuo galėjo kalbetti lietuvių ir latvių kalbų gerai nemokėjės atskikelėlis žydas (žr. Schmid 1986: 273–286).

польско-белорусско-литовском пограничье“ (p. 161–166). Šie tyrimai išsaugo iš ankstesnių mokslininko darbų (plg. ypač Kondratuk 1985 ir 2000). Sukaupta Lenkijos Baltstogės, Baltarusijos Gardino apylinkių vardų bazė įgalino apžvelgti nustatyti lietuviškų toponimų bei antroponimų slavinimo būdus: fonetinę, fonetinę-darybinę, kelių hibridinio pobūdžio (žodžio šaknis baltiška, o kita – slaviška) atmainų, transliacinę ir liaudies etimologijos pobūdžio adaptaciją.

Idomus, nors kontroversiškas, yra Mykolo Leto Palmaičio darbas, analizuojantis kai kurių prūsų-rusų vietovardžių bei asmenvardžių kilmę („Old Prussian Share in Creating the First Russian State“, p. 141–153). Remdamasis istorijos bei protoistorijos (metraščių, legendų), archeologijos ir onomastikos duomenimis, lingvistas rekonstruoja (sukuria?) IX–XIII amžiaus prūsų istorijos fragmentą, kuris labai susietas su Kijevo Rusios kūrimusi. Taip išplėtojama normaniškoji valstybės kilmės teorija. Prūsai čia – savotiški normanų, arba vikingų, variagų, sajungininkai ir tarpininkai. Ryšium su tuo siūloma savita vardo *Russia* bei rusų etnonimo kilmė: tai vikingų pavadinimo *Rūs* < *Rōs*, plg. s. isl. *róps-menn* ‘irkluotojai’, apibendrinimas pagal prūsus, gyvenusių Rusnės (*Russ* / **Rusā*) upės baseine, vardą **Rus(ai)*, *Russes*. Šiaip jau metraščių bei legendų medžiaga paprastai esti daugiaiypė, įvairiaprasmė ir nepatikrinama, čia labai sunku (o gal ir neįmanoma) išvengti spekulatyvumo. Palmaičio sukurtosios hipotezės „prūsocentriškuumas“ iš karto kelia didelių abejonių. Operavimas faktais, kalbine medžiaga atrodo per daug pa-lenktas vienai idėjai: per prūsus į rusų kalbą atejęs *vitjaz'* (← pr. **vitingis* ← š. germ. *vikingr*) remiasi prūsų žodžio *iō* kamienu, o štai prūsų kilmės laikomas kunigaikščio variago vardas *Oleg* ← pr. **Algīs* (toks prūsiškas asmenvardis, tiesa, neužfiksuotas) apibendrina spėjamą gen. **Algās* ir kt. linksnių *ō* kamieną. Etimologiskai susiejami ir kai kurie senieji dvikamieniai šiaurės germanų, baltų bei slavų asmenvardžiai.

Onomastikos sričiai priskirtinas ir Henryko Jankowskio straipsnis „The names of habitation places of Polish-Lithuanian Tatars“ (p. 189–200). Čia gilinamas i Trakų, Vilniaus ir kai kurių Baltarusijos, Lenkijos apylinkių totorių gyvenamujų vietu topominim kilmę, kuri, kaip spėjama, yra turkiškos kilmės. Be vietovardžių su turkų kalbos priesaga -*lAr*, aptariami ir topominai, kilę iš totorių asmenvardžių su pridėtomis slaviškomis ar lietuviškomis priesagomis. Beje, lietuviška priesaga -*išk-* (suslavinta forma -*iški*) kažkodėl netiksliai laikoma slavų ar net liet.-sl. kalbų. Idomus ir lietuvių onomastų įvertinimo laukiantis yra mėginimas Vokės upės pavadinimą sieti su turkų tikriniu žodžiu *Waq*.

Savitai žodžių, formų sinchronijos ir diachronijos tyrimus susieja Witoldo Mańczako darbas „Coup d’oeil sur le dictionnaire de fréquence du lituanien“ (p. 47–53). Jame toliau plėtojama ir grindžiamą autorius mintis, kad nedėsnigi garsiniai kitimai gali būti lemiami dažnos žodžio vartosenos. Remiantis Laimos Grumadienės ir Vidos Žilinskienės *Dažniniu dabartinės rašomoios lietuvių kalbos žodynu* (1997) pateikiamas sąrašas ypač dažnai vartojamų žodžių, kurių kilmė nepaiškinama fonetiniais dėsniais ar analogijos veikimu. Matyt, jog didžioji dalis tokii žodžių ar formų yra sutrumpėję, kiti suaugę iš kelių ilgesnių žodžių, treti – su pakitusiais garsais. Keistoka, kad straipsnyje visiškai nėra žodžių kilmėi nustatyti naudotos literatūros nuorodų. Neaišku, ar, be keletą kartų minėto Fraenkelio (turbūt jo veikalо *Lituisches etymologisches Wörterbuch?*), atsižvelgta į kitus darbus. Veikiausiai to padaryta nebuvo. Tad kai kurių žodžių komentarai tikslintini: gana priešingų, skirtingu nuomonių esama dėl *namō*, *žemyn* kilmės – jie nebūtinai yra sutrumpėję (žr. Zinkevičius 1981: 170, 182t. su lit.). Dėl germanizmo *pinigas* sutrumpėjimo taip pat nėra visiško aiškumo. Pasak Kazimiero Būgos, ilgesnį variantą *piningas* (iš s. v. ž. *penning*) perėmė tik žemaičių tarmės, o *pinigas* kiek vėliau (apie 1200 m.) iš v. v. ž. *pennig*

buvo perimtas aukštaičių (Būga 1959: 91). Vadinasi, čia susiduriame ne su vienos formos trumpejimu, o su kelių formų konkurencijos išdava. Tikslumo kartais trūksta pateikiant Fraenkelio žodyno duomenis. Teigama, jog dalelytė *gi* yra sutrumpėjusi veiksmažodžio *girdi* forma. O iš tiesų ta dažniausiai vartojama pabrėžamoji dalelytė *gi* laikoma archaiška ir siejama su senuosiouose tekstuose paplitusiomis *-ge*, *-ga*, *-gu*, taip pat su slavų ir kitų kalbų atitikmenimis (Fraenkel 1962: 126; Zinkevičius 1981: 197). Dėl pakartotos kitos Fraenkelio (remiantis Endzelynu 1939: 74, 188) hipotezės apie homonimišką *gi*, pasitaikančią saknio pradžioje ir neva kilusią iš *girdi*, galima ir paabejoti⁵. Kad ir kaip ten būtų, į dažnį žodyną veikiausiai buvo įtraukta tik įprastinė archaiškoji dalelytė *gi*. Taip pat svarstytina, ar verta nedėsningu trumpinimu laikyti dūrinio pirimo sando galūnės (arba istorinio kamiengalio su galūne) numetimą, plg. *šimtmetis*, *viešbutis* komentarus⁶. Dūrinį formavimasis iš dviejų žodžių junginio vyksta ne chaotiškai, o pagal tam tikrus dėsningumus. Autoriaus hipotezę atitinkančiu trumpėjimu nebent būtų galima laikyti dūrinio jungiamojo balsio išmetimą, tačiau naujadaras *viešbutis*, neturis ilgesnių variantų, čia taip pat netiktų. Turbūt korektūros klaida laikytinas *nors* kildinimas iš *noris*, o ne iš *noris*.

Panašū W. Mańczako darbą, skirtą prūsų kalbai, komentuoja ir tikslina kitas recenzuojamą leidinio straipsnis grakščiu ir subtiliai sąmoningu pavadinimu „A note on Old Prussian *deiwas*, *Marx* and *engels*“ (p. 155–156). Jo autorius Williamas Schmalstiegas taiso kelis minėtajį žodžio dažnumo ir nedėsninę fonetinių kitimų ryšį netinkamai iliustruojančius prūsų kalbos pavyzdžius. Žodžio *deiwas* ir kitų **ö* kamieno žodžių sutrumpintomis formomis negalima laikyti nom. sg. formų su *-is* (*deiwas* ir kt.), nes vien jos (greta nėra nė varianto *deiwas*) vartojamos ankstyvame prūsų tekste – Elbingo žodynėlyje. Nesutrumpėjusi yra ir gen. sg. forma *sīras* ‘širdies’: Mańczako gretinama s. bžn. sl. *česo* iš tiesų atspindi **ö* kamieną, o prūsų forma yra priebalsinio kamieno, plg. gr. *x̣̣poç*.

Su istorine morfologija susiję Norberto Ostrowskio atlikti lietuvių veiksmažodžio tyrimai („Zu den litauischen nasalinfigierenden Verben des Typs ved. *punāti*“, p. 69–71). Pasak autoriaus, su senuoju *n* intarpu lietuvių kalboje galima rasti kelis veiksmažodžius: *trinti*, *skinti* ir *minti*, anksčesnių tyrejų nustatyti šio tipo atstovai *žinoti* ir *gauti* (*gauna*) atmestini.

Istorinės darybos klausimus nagrinėja Frederikas Kortlandas („OPr. *-snā*, Lith. *-sena*, Latv. *-šana*“, p. 137–139). Tai dar vienas bandymas nustatyti priesagos lie. *-sena*, la. *-šana* ir pr. *-snā* genetinį ryšį (apie kitus mēginimus žr. Ambrasas 1993: 60tt.). Kortlandas rekonstruoja tokią bl.-sl. paradigmą: nom. sg. *-sin*, acc. sg. *-senin*, kiti linksniai – su *-snā*.

Karlas H. Schmidtas apžvelgia archaiškas, indoeuropietiškais veldiniaiš laikytinas baltų repleksyviąsių formas („Zum baltischen Reflexivum“, p. 5–14). Enklitinio įvardžio *s(i)* pozicija žodžiuose ir senųjų baltų tekstuose, taip pat sangrąžinio įvardžio savybinio kilmininko *savo* vartosena sakinyje lyginama su senųjų ide. kalbų (indų iranėnų, tocharų, graikų ir kt.) atitikmenimis, o tipologiskai – ir su neide. kartvelų kalbų ergatyvinio saknio tendencijomis.

⁵ Fraenkelis nurodo, jog jos reikšmė – ‘tačiau, o, bet’. Vis dėlto LKŽ tokios reikšmės nepateikia, o šnekoje pasitaikančią panasią *gi* vartoseną (taisomą kalbos kultūros darbuose) gretinamojo ar priešinamojo sujungimo sakiniuose sąlygojo rusų kalbos jungtukas ir dalelytė *že*. Kita vertus, visiškai atmesti Endzelyno minties nereikėtų. Kitai nei Fraenkelis, latvių kalbininkas nenurodė aiškios antrosios dalelytės *gi* reikšmės. Gali būti, jog vėliau jo minėtos *jaugei* reikšme ‘tiesa, taip, beje’ (ji įtraukta ir LKŽ) kilmė iš tiesų susijusi su veiksmažodžio forma *girdi*.

⁶ Beje, žodžio *viešbutis* modeliu (prototipu) nurodomo dūrinio *viešpilas* pamatiniai žodžiai galėjo būti ne *viešas* ir *pilis*, o *viešas* ir *pilti*.

Kelios pateiktos semantinės kaukaziečių ir baskų kalbų parallelės dėl emfatinio įvardžio **patis* etimologijos paremia nemažos dalies kalbininkų, pavyzdžiui, Delbrücko, Gamgreližės, Ivanovo ir pastaruoju metu ypač argumentuotai išdėstyta Rosino, aiškinimą, jog ide. **pot* pirminė reikšmė buvusi 'valdovas, šeimininkas' (žr. Rosinas 2000: 129–140).

Vienintelis straipsnis, skirtas sudėtingai baltų istorinės akcentologijos temai, – Ricko Derkseeno darbas „Tonal oppositions on non-initial syllables in Latvian“ (p. 81–87). Čia tikrinamas Steveno Youngo teiginys, jog vidurio Latvijos tarmių antrinė laužtinė priegaidė nepradiniuose žodžio skiemenyse beveik reguliarai atstoja pirmąjį cirkumfleksą. Iš atlktos analizės matyti, kad nustatytas dėsningumas néra reguliarus: dalis Youngo pateiktų pavyzdžių gali būti interpretuojami ir visai kitaip – Latvijos ar Lietuvos tarmėse yra nemaža prieštarinės akcentuacijos variantų, be to, nepagrįstai suabsoliutintas Sosiūro-Fortunatovo dėsnio veikimas nepradiniuose skiemenyse. Toliau gvildensiantiems nepradinių skiemenu laužtinės priegaidės kilmę Derksenas siūlo tam tikrus nuoseklius etapus: iš pradžių atsižvelgti į esamus latvių tarmių variantus, po to lyginti juos su lietuvių tarmių faktais, galiausiai remtis morfemos etimologija. Beje, šiuos tyrimus galbūt galėtų savitai koreguoti ir skolinių duomenys, plg. straipsnyje minėtus germanizmus *si-puōls, maguōne, slavizmą cilvēks (cilvēks)*.

Iš senųjų tekstų istorijos tyrimų leidinyje pateikti du letonistiniai darbai. Gvidas Michelinis tiria pirmosios spaudsintos latvių knygos – 1585 metų katalikiško Petro Kanizijaus katekizmo vertimo šaltinius („1585 m. latviško katekizmo šaltiniai“, p. 121–129). Didelėmis citatomis parodoma, jog aiškaus katekizmo šaltinio rasti nepavyko. Latvių tekstas panašesnis į vokiškus Kanizijaus mažuosius katekizmus, artimiausi iš jų yra 1584 metų *Der kleine Katechismus* ir 1581 metų *Catechismus In Kurtze Frag.* Tačiau, pasak autoriaus, likę dar nemäža teksto vietų, kurios neturi aiškių atitikmenų. Keliamos dvi hipotezės: arba latvių veikalas sudarytas iš kelių skirtingu, anksčiau parenctų Kanizijaus katekizmu vertimų, arba panaudotas koks nors su kompliliuotas rankraštinis (vokiškas) tekstas. Vertėtų pridurti, jog papildomos medžiagos rūpi mu klausimu gal galėtų suteikti straipsnyje kažkodėl nutylėtos vertėjo autorystės versijos patirinimas: spėjama, jog katekizmo vertėjas galėjo būti vokietis Erthmannis Tolgsdorffas. Beje, netiksliai nurodoma katekizmo faksimilinio leidimo parengėjo pavardė – turėtų būti *Günther*, o ne *Günter*.

Toshikazo Inoués straipsnis „Некоторые заметки к изданному Бещенбергером тексту латышского Катехизиса 1586 года“ (p. 113–119) aptaria kitą senajį latvių katekizmą – 1586 metų Martyno Liuterio *Enchiridiono* vertimą. Iš tiesų čia pateiktas sąrašas neatitikimų, klaidelų, rastų kritiniame Adalberto Bezzenbergerio latviškojo *Enchiridiono* leidime (1875). Autoriaus siūlomas viso teksto perskaitymo variantas su komentariais japonų kalba buvo publikuotas Japonijoje. Šios tekstologinės pastabos – tai tik numatyto didelio darbo (sulyginti visus tris baltiškus *Enchiridiono* tekstus) pradžia. Tokį užmoji sąlygoja ir pakankamai kruopščiai mokslininkų ištirti prūsų ir latvių tekstų šaltinių (žr. Trautmann 1909: 217–479; Mažiulis 1966: 33–40; Vanags 1995: 52–62). Tiesa, lietuviško Baltramiejaus Vilento vertimo *ENCHIRIDION Catechismas maſas* santykio su šaltiniais po Trautmanno studijos, rodos, niekas néra pakartotinai tyres; Vilento veikale iðėta ir viena išplėsta 1547 metų katekizmo, versto iš lenkų kalbos, dalis (turbūt tai paties Martyno Mažvydo darbas).

Recenzuojamame leidinyje yra keletas dialektologijos tyrimams skirtų straipsnių. Jų galėjo būti ir daugiau, juk tarmių tyrimai – bene pagrindinė Michał Hasiuko mokslinių interesų sritis. Beveik visi dialektologiniai darbai skirti Lenkijos lietuvių tarmių analizei. Kazimieras Garšva

straipsnyje apžvelgia ir pristato šių tarmių fonologijos bei kai kurias akcentologijos ypatybes („The Lithuanian dialects of the Seinai region“, p. 33–38). Ypač pabrėžiamos balsio *i*: variantą, *a* ir *e* fonologinės interpretacijos, pabaigos ir pokirtinių balsių kiekybės nustatymo problemos, taip pat kalbama apie ilgųjų balsių priegaidžių niveliaciją. O dėl minimo priebalsių *l*, *r*, *s* kietinių galimi ir priešingi vertinimai: žr. Kardelis (2001: 141–150 su lit.).

Gana studentiški yra Piotro Grabluno ir Jowitos Niewulis tarmių tyrimai. Grabluno darbe „Kai kurios (sic!) vietininko vartosenos klausimai Lenkijos dzūkų tarmėje“ (p. 39–46) į akis krinta labai nerangiai, painiai vartoja terminai vietininkui nusakyti. Iš straipsnio pradžios bei anglisko reziumė aiškėja, jog pavadinimai lokatyvas / inesvys, iliatyvas / direktyvas vartojaami sinonimiškai, t. y. vietoj esamojo vidaus ir atitinkamai vietoj vidaus einamojo vietininko. Tačiau pavyzdžiai rodo ką kita: „Inesvys gali būti vartojamas a) lokatyvui bei b) inesvui reikšti“ (p. 40); „Iliatyvas irgi gali būti pavartotas a) inesvui bei b) lokatyvui reikšti“ (p. 40), „Taip pat iliatyvas savo reikšme artėja prie direktivo, o ne lokatyvo“ (p. 44)⁷. Šiaip jau peržiūrėjus vietininko tarminės vartosenos apžvalgą, atliktą remiantis Jono Šukio linksnių reikšmių skirstymu, matyt, jog nemažà dalis aprašytų vietininko junginių yra sintaksinės slavų kalbų kalkės (straipsnyje kalbama tik apie kai kurių konstrukcijų perėmimą iš lenkų kalbos). Jowitos Niewulis straipsnyje „Punko tarmės įvardžių savitumas“ (p. 62–67) aptariamos ypatingesnės atskirų Punko tarmės įvardžių formos. Čia taip pat pasitaiko tam tikrų netikslumų. Štai formos *jasa*¹, *jina*¹, *tasa*¹. laikomos įvardžių įvardžiuotinėmis formomis, o iš tiesų tai postpozicinė dalelyte -*ai*, -*nai* išplėstos formos, kurios kai kuriose tarmėse tik traktuojamos kaip įvardžiuotinė forma (plg. Zinkevičius 1966: 430tt.).

Visai kitōs savitōs tarmēs, o gal net kalbōs, tyrimams skirtas Friedhelmo Hinzės straipsnis-publikacija „Mehrsprachigkeit rund um das Kurische Haff im Bewusstsein meines Gewährsmannes Fritz Peleikis (1904–1984) aus Preil“ (p. 98–111). Čia publikuotas vėlyvas kuršininkų kalbos tekstas, parašytas buvusio Neringos žvejo Fritzo Peleikio. Vertinga, jog Jame papildomai pažymėta pateikėjo komentuojant ištarta kylančioji priegaidė. Parengti ir išsamūs vietovardžių, tam tikrų žodžių formų komentarai su vokiečių, baltų kalbų sugretinimais. Autoriaus akcentuoata, jog, kaip ir kiti vėlyvi XX amžiaus tekstai, Peleikio „Panorama“ rodo aiškius nykstančios tarmės požymius.

Idomus su latvių leksikologija bei tautosaka susijęs Rainerio Eckerto straipsnis „Satzgliedwertige und satzwertige Phraseologismen aus der Sprache der lettischen Folklore“ (p. 89–98). Lingvistas ištyrė vieną frazeologizmų lizdą, kurio pagrindas – žodžiai *siets* ir *sijāt*. Įvairių tautosakinių frazemų, patarlių lyginimas įtikinamai atskleidė posakių *caur sietu sijāt kādu* bei pan. reikšmę ‘niekinti, plūsti, skriauti’ ir paneigė Artūro Ozolo nuomonę, jog latvių dainuojamose tautosakoje téra tik neišplėtoti frazeologizmų „daigai“.

Lietuvoje bei Latvijoje dar palyginti jaunai kalbotyros šakai – sociolingistikai – atstovauja Joannos Ostaszewskos ir Tomaszo Wicherkiewicziaus straipsnis „Žemaitisch und Latgalisch als europäische Regionalsprachen“ (p. 175–188). Autoriai nustatė, jog regioninėmis kalbomis pagal jų būdingus požymius laikytinos ir žemaičių bei latgalių kalbos. Perpasakojant žemaičių istorijos faktus darbe įsivėlė šiek tiek netikslumų. Žemaičių (tarmės) kraštas supainiotas su istorine XV-

⁷ Pirmais dvieiais gali būti įsivelusi korektūros klaida: mat iš tarmės sakinių atrodo, jog vietoj „inesvui“ turėtų būti „iliatyvui“, plg. *ind'e:j p'uodi p'inigus; nuv'x:jo: lauk'uosna darb'u: dzī:rpče*.

XVII a. Žemaičių kunigaikštija (ir vyskupija, kurios įkūrimo data bei įkūrėjas taip pat nurodyti klaidingai), apėmusia daugiausia aukštaitiškasias vidurio Lietuvos žemes bei įtvirtinusia aukštaitišką rašomosios kalbos variantą. Dėl to Mikalojus Daukša, rašęs vidurio aukštaičių tarme, klaidingai minimas kaip žemaičių autorius, o šalia tikrai žemaitiško Skuodo minimas aukštaičių Jurbarkas bei Kėdainiai. Kunigai ir vienuoliai žemaičių bendrinės kalbos idėją puoselėjo ne XVIII, o XIX amžiuje. Bent keletą žodžių buvo galima pasakyti ir apie XVIII amžių – būtent tuomet (o ne XX a.) ėmė formuotis savita žemaičių rašyba. Be to, vargu ar galima sutikti su teiginiu, jog žemaičiai iki šiol atrodo kitaip nei aukštaičiai (matyt, buvo supainioti su iš tiesų tipiškos išvaizdos latgaliais).

Be šio išorinės lingvistikos darbo, minėtini keli kiti tradicinės lingvistikos ribas peržengiantys straipsniai: Alfredo Majewicziaus studija „Bronisław Piłsudski and Lithuania“ (p. 201–214) apie žymiojo etnografo Piłsudskio ryšius su Lietuva ir Bernardo Piotrowskio tyrimas „W oczekiwaniu na niepodległość. Litwini amerykańscy i z Prus Wschodnich wobec spraw narodowych (1914–1915)“ (p. 215–227) apie Rytų Prūsijos ir Amerikos lietuvių politinius lūkesčius 1914–1915 metais.

Kaip jau sakyta, leidinyje yra ir literatūrologinių darbų. Visi jie vienaip ar kitaip susiję su Lietuvos literatūra. Tačiau lietuvių autorius bei kūrybą analizuoją tik Juozo Girdzijausko straipsnis „Liudvikas Adomas Jucevičius kultūrų kryžkelėje“ (p. 241–249) ir gana studentiška Monikos Pokorskos-Iwanickių apžvalga „Maironis – didysis lietuvių poetas“ (p. 251–263). Kiti likę du įdomūs darbai – jau iš lenkų literatūros istorijos: tai ekspreziviai parašytas Jerzo Borowczyko ir Radosława Okulicziaus-Kozaryno straipsnis „Pasilinksminimai niūriu metu pas bazilijonus. Filomatų papročiai Vėlinių III dalyje“ (p. 229–239) ir Justynos Prusinowskos darbas „Vitolio rauda – užmiršta J. I. Kraševskio lietuviškoji daina“ (p. 265–270). Gaila, kad Prusinowskos darbe Kraševskio originalas nelygintas su Andriaus Vištelio vertimu į lietuvių kalbą.

Taigi rinkinyje, pagerbiame Michałą Hasiuką, įdėta labai įvairių straipsnių – ir rimtu moksliinių studijų, ir kuklių apžvalgų, kurių parengėjai gal galėjo ir atsisakyti. Aptariamają leidinį menkina stebėtinai nesuredaguota, pilna kalbos kultūros ir korektūros klaidų kai kurių į lietuvių kalbą išverstų (ar parašytų?) straipsnių kalba (ypač literatūrologinių darbų). Pvz.: nesamonė (p. 66), sudominavo įvardį (p. 66), atitikmenys bendrinėje kalboje (p. 64), pagrindinė skirstymo kriterija (p. 37), veikalo užuomazga pasireiškė [...] *Improvizacijos* kūrybinėje eksplozijoje (p. 299), manuskriptų analize (p. 299), taip vadinamą (p. 230), provokacingoje [...] dramoje (p. 230), tris metus (p. 231), poetiniame mate įgydavo gilesnę prasmę (p. 232), o tuo pačiu (p. 267), būtybes bekritiškai priskiria (p. 267) etc. etc. Tad rengėjams, toliau leisiantiems išteigtos moksliinės knygų serijos „Poznańskie Studia Bałtyckie“ knygas, norisi palinkėti didesnio kruopštumo ir rüpestingumo.

LITERATŪRA

- AMBRAZAS, S. 1993: *Daiktavardžių darybos raida* 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- ANIKIN, A. 2001: Заметки о балтизмах. *Tarpautinė Kazimiero Būgos konferencija: Etimologija ir onomastika, 2001 m. lapkričio 9 d.* Pranešimų tezės, Vilnius: VU Baltistikos ir bendrosios kalbotyros katedra, 8–10.
- BÜGA, K. 1959: *Rinktiniai raštai* 2, Vilnius: Valstybinė politinės ir moksliinės literatūros leidykla.
- BUIVYDIENĖ, R. 1997: *Lietuvių kalbos vedybų giminystės pavadinimai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- DINI, P. U. 2000: *Baltų kalbos. Lyginamoji istorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

- ENDZELIŅS, J. 1939: Sikumi CCXV; Sikumi CCXVIII. *Filologu biedrības raksti* 19, 74; 188.
- FRAENKEL, E. 1962–1965: *Litauisches etymologisches Wörterbuch I–II*, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- GELDNER, K. F. 1951a: *Der Rig-Veda. Aus dem Sanskrit ins Deutsche übersetzt* 1, Cambridge MA: Harvard University Press. (Harvard Oriental Series, 33.)
- GELDNER, K. F. 1951b: *Der Rig-Veda. Aus dem Sanskrit ins Deutsche übersetzt* 3, Cambridge MA: Harvard University Press. (Harvard Oriental Series, 35.)
- GRUMADIENĖ, L., ŽILINSKIENĖ, V. 1997: *Dažniniš dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Matematikos ir informatikos institutas, Lietuvių kalbos institutas.
- HASIUK, M. 1978: *Fonologia litewskiej gwary sejneńskiej*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- KARDELIS, V. 2001: Dar dėl junginių *le, se, re* raidos uteniskių ir vilniškių tarmėse. *Baltistica* 35 (2), 141–150.
- KOLBUSZEWSKI, S. F. 1977: *Jana Karigera słownik polsko-lotewski na tle leksykografii b. Inflant Polskich*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- KONDRATIUK, M. 1985: *Elementy bałtyckie w toponimii i mikropolonimii regionu białostockiego*, Wrocław–Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- KONDRATIUK, M. 2000: Nazwiska pochodzenia bałtyckiego w regionie białostockim. *Acta Baltico-Slavica* 25, 123–150.
- KUDZINOWSKI, Cz. 1977: *Indeks-słownik do „Daukšos Postilė“* 1–2, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- MAYRHOFER, M. 1996: *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen* 2, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- MAŽIULIS, V. 1966: *Prūsų kalbos paminklai* 1, Vilnius: Mintis.
- MAŽIULIS, V. 1997: *Prūsų kalbos etimologinis žodynas* 4, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- RIX, H. 1998: *Lexikon der indogermanischen Verben*, Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- ROSINAS, A. 2000: Dėl baltų *pat(is), *pat(n)i pirminės reikšmės ir gramatinio statuso. *Baltistica* 35 (2), 129–140.
- SCHMID, W. 1986: Die „Germanismen“ in sogenannten polnisch-jatwingischen Glossar. *Indogermanische Forschungen* 91, 273–286.
- SMOCZYŃSKI, W. 2001: *Język litewski w perspektywie porównawczej*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- TRAUTMANN, R. 1909: Die Quellen der drei altpreußischen Katechismen und des Enchiridions von Bartholomaeus Willent. *Altpreußische Monatsschrift* 46, 217–479.
- URBUTIS, V. 1981: *Baltų etimologijos etiudai*, Vilnius: Mokslas.
- URBUTIS, V. 1984: [Rec.:] Ляучюте, Ю. А. *Словарь балтизмов в славянских языках*, Ленинград, 1982. *Baltistica* 20 (2), 184–191.
- VANAGS, P. 1995: 1586. gada latviešu katehisma teksta izcelsme, *Baltu Filologija* 5, 52–62.
- VITKAUSKAS, V. 2001: *Lietuvių kalbos tarmių morfoneminių reiškiniai*, Vilnius: Žara.
- ZINKEVIČIUS, Z. 1966: *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis.
- ZINKEVIČIUS, Z. 1981: *Lietuvių kalbos istorinė gramatika* 2, Vilnius: Mokslas.
- ZINKEVIČIUS, Z. 1992: A Polish-Yatvingian Vocabulary? *Linguistic and Oriental Studies from Poznań* 1, 99–133.